

Makedonija.

Naš rojak g. K. Gersin je izdal nedavno na Dunaju jako poučno in skrbno sestavljeno knjižico „Macedonien und das türkische Problem“. (Wien. Druck u. Verlag von Kratz, Helf u. Co. 1903.) Pisatelj poudarja takoj iz početka, da mohamendanstvo ni kulturna ideja, da se Turčija ne sme dalje vzdržavati, in da je edini pravi kulturni faktor na Balkanu krščanska, za svoj obstanek se boreča raja. Nato pa kratko, a jako pregledno, popisuje Makedonijo z zgodovinskega, zemljepisnega, narodopisnega in jezikoslovnega stališča. Mi navajamo tu le nekaj podatkov, ki utegnejo zanimati naše čitatelje.

Makedonija ni uradno ime, ampak le zgodovinski naslov, ki danes obsega nekako vilajete Solun, Bitolj (Monastir) in Kosovo. Ta dežela je nekako tolika, kakor Spodnja in Zgornja Avstrija, Štajerska in Koroška skupaj. Prebivavcev je tu okolo 2.275.000.

29. maja l. 1453. je padel Carigrad v turške roke. Turška oblast je rešila grški živelj na Balkanu, kajti v štirinajstem in petnajstem stoletju, ko so vladali srbski knezi v Tesaliji, Epiru, Makedoniji in Albaniji, je tu vladal srbski, ali kakor pravi Kačić — slovenski jezik, in ko je cesar Sigismund poslal pismo v Albanijo, so mu odgovorili odtod, da znajo brati samo slovensko pismo (cirilico). Turška vlada je pa na škodo Slovanom podpirala razkolno grško hierarhijo, in obe oblasti skupaj sta zatirali slovansko rajo. L. 1767. je carigrabski patriarh odpravil avtokefolno cerkev ohridsko in peški patriarhat. Grki so sežgali patriarhalno knjižnico v Trnovem. Nastopila je fanariotska doba. Fanariote so zvali pristaše grške cerkve po Fanaru, grškem oddelku carigrabskem, kjer je bil sedež patriarhov. V tej dobi so storili vse mogoče, da demoralizirajo ljudstvo.

Bolgarski menih Paisij je napisal zgodovino bolgarskega naroda, katera je v začetku prošlega stoletja navdušila več mladih Bolgarov za osvobojenje izpod turškega jarma. Ogorčenje proti fanariotom je raslo, in l. 1870. je bil sultan prisiljen, da je vplival na patriarha, in Bolgari so dobili samostojno cerkveno upravo v obliki eksarhata. Carigrabski patriarh je pa izobčil bolgarskega eksarha in s tem izgubil ves vpliv na Bolgare. Razkol v razkolu je postal vedno večji, in danes so na Balkanu dvojni škofje: patriarhatni in eksarhatni.

Slovanov je zdaj v Makedoniji 1.118.336. Deloma so kristjani, deloma mohamedanci. Kristjani so večinoma eksarhisti, le majhen del v južni Makedoniji vidi v carigrabskem patriarhu svojega poglavarja; teh je pa vedno manj.

Preporo vprašanje, so li makedonski Slovani Bolgari ali Srbi, rešuje g. Gersin z Jagičem s tem, da razlikuje srbsko, šopo-makedonsko in bolgarsko narečje. Šopo-makedonsko narečje tvori prehod od srbskega na bolgarski jezik. Meja med obema sosed-

nima vplivoma bi bila nekako ob razvodu med Vardarjem in Strumo.

Turkov je v Makedoniji okoli pol milijona, Grkov četrtilijona, Albancev štejejo 128.711. Albanci niso združen narod. Pod Jurijem Kastriotom so se sicer borili za krščanstvo, a danes sta dve tretjini turški. Delati ne marajo, vojska je njihovo veselje. Delé se v Toske in Gege, ki govoré precej različna narečja. Na Toske vplivajo od juga Grki, od severa Avstrijci in Italijani. Gegi pa se delé v več rodov, kateri živé med seboj v krvni osveti in jih ni mogoče združiti. Versko se delé v mohamedance, katoličane in pravoslavne; pišejo v petih alfabetih. Teh nasilnih ljudi ni mogoče drugače kultivirati, kakor da se jim pobere orožje in se prisilijo k delu. Dalje je v Makedoniji 80.000 romanskih Cincarjev, ki so večinoma krčmarji in trgovci, 67.840 judov ali Španjolov, katerih je pa mnogo prestopilo v islam, dasi doma še vedno govorijo špansko. 54.557 je Ciganov, ki so pa na Balkanu precej delavni ljudje, nekateri celo bogati. V manjšem številu je še mnogo drugih narodnosti zastopanih v Makedoniji.

V mestih seveda bolj prevladuje turški živelj, na deželi po slovanski. Tu podajemo nekaj števil, ki nam kažejo, kako je prebivalstvo namešano v večjih makedonskih mestih.

S o l u n ima: Slovanov 10.000, Turkov 26.000, Grkov 16.000, Španjolov 55.000, Ciganov 2500, tujcev 8500; skupaj 118.000 prebivavcev.

V e l e s šteje: Slovanov 12.000, Turkov 6600, Cincarjev 500, Ciganov 600; Skupaj 19.700 prebivavcev.

S e r e s šteje: Slovanov 2200, Turkov 11.900, Grkov 11.000, Španjolov 2500, Ciganov 500; skupaj 28.100 prebivavcev.

S k o p l j e šteje: Slovanov 13.000, Turkov 15.000, Grkov 50, Albancev 150, Cincarjev 450, Španjolov 800, Ciganov 1920, tujcev 500; skupaj 31.900 prebivavcev.

Š t i p šteje: Slovanov 10.900, Turkov 8700, Španjolov 800, Ciganov 500; skupaj 20.900 prebivavcev.

B i t o l j šteje: Slovanov 10.000, Turkov 10.500, Albancev 1500, Cincarjev 7000, Španjolov 5500, Ciganov 2000, tujcev 20; skupaj 37.000 prebivavcev.

O h r i d šteje: Slovanov 8000, Turkov 5000, Albancev 800, Cincarjev 460, Ciganov 600; skupaj 14.860 prebivavcev.

P r i l i p (domovina kraljeviča Marka) šteje: Slovanov 16.900, Turkov 6200, Cincarjev 480, Ciganov 960; skupaj 24.540 prebivavcev.

Zanimiva je dežela menihov na Sveti gori. Tu živi v 20 samostanih 4500 grških, 4000 ruskih, 1100 srbskih in bolgarskih, 250 rumunskih in 60 georgijskih menihov. Ti redovniki so prosti v svoji upravi, samo leten davek morajo plačevati sultanu. Posamezne narodnosti so v vednem prepiru med seboj.

Ti podatki bodo s pomočjo zemljevida nekoliko olajšali našim čitateljem pregled čez zamotane makedonske razmere. Ta dežela, ki je namešana s tolikimi narodnostmi in v kateri se bojujejo med seboj najrazličnejše kulture, bi bila pač vredna, da se osvobodijo turškega jarma in dobi tako upravo, v kateri se morejo razvijati duševne sile. Turčija je dovolj jasno pokazala, da ni zmožna uvesti potrebnih reform; manjka ji moči in tudi volje za to. Zato so pa kulturne države poklicane, da rešijo te krepke in za visoko kulturo sposobne jugoslovanske rodove iz sedanjega ne vrednega in neznošnega stanja.

Dr. E. L.

Esperanto. Kaj je esperanto? Moderni volapük, nov svetovni jezik, umetno prirojen in sestavljen, kateri ima doslej še največ upanja, da postane kdaj nekaka „lingua franca“ med olikanci celega širnega sveta. Duhovita iznajdba Schleyer-ja — volapük — je imela v početku dokaj privrženecv, a sedaj je skoro zapala pozabnosti. Esperanto pa mogoče prodre. Esperanto-jezik je sestavil neki dr. Zamenhof. Rodil se je v poljsko-židovskem mestu Bialystoku. Že kot deček je opazoval, kake težkoče so imeli ljudje pri občevanju, ko niso razumevali drug drugega. Že tedaj je uvidel, da s skupnim jezikom pade ena največjih bariér med narodnostmi. V šoli se je učil francoščine in nemščine. Ko se je v petem gimnazijskem razredu začel učiti angleščine, ga je očaral preprosti sestav tega jezika. Začel je razmišljati, primerjati korenike in besede, in polagoma se je rodila ideja o novem svetovnem jeziku. Leta 1887. je izdal v poljščini pisano knjigo o tem predmetu. Novemu jeziku je tedaj nadél ime „esperanto“. V malo letih je Zamenhof-ovo ime zaslulo po svetu. Esperantisti so se navdušeno zglasali tuintam. Dandanašnji šteje esperanto do 80.000 privrženecv. Od leta do leta, v novejšem času tudi od dne do dne, raste njihovo število. Največ je Francozov, potem pridejo Rusi. V najnovejšem času pa so se pred vsem začeli ogrevati za ta jezik tudi Angleži. Esperanto - klubi kar rastejo iz tal. Esperanto - časniki širijo to gibanje, med njimi „La lingua internacia“ in „L'esperantiste“ v francozkem jeziku. Esperantisti so preveli že Hamleta v svoj jezik in izdali okoli 150 del. Sestav tega jezika je jako preprost. Besedni zaklad je docela vzet iz znanih, modernih jezikov, največ iz francoščine, laščine, Latinščine in angleščine. Slovnica je sila enostavna. Esperanto pozna samo določni člen in sicer za vse spole, sklone in števila obliko „la“, n. pr. la patro (oče), la patrino (mati), la fratoj (bratje). Vsi samostalniki se končujejo v ednini na — o, v množini na — oj, n. pr. libro (knjiga) — libroj, onklo (stric) — onkloj. Četrtni sklon se tvori tako, da se pridene končnica — n, n. pr. la pomo (jabolko); mi havas la pomon (imam jabolko). Ženski samostalniki se tvorijo iz moških s tem, da se pred o, oj vtika „in“,

n. pr.: filo (sin) — filino (hči); fratoj (bratje) — fratinoj (sestre). Prednica „mal“ pred samostalnikom pomeni samostalnik nasprotnega pomena, n. pr.: amiko (priatelj) — malamiko (sovražnik). Vseh črk šteje ta jezik 28. Vsaka beseda se tako izgovarja, kakor piše. Esperantisti trdijo, da se olikan človek, ki je večš modernim jezikom, za silo priuči novemu jeziku v par dneh v toliko, da brez težkoč čita tiskane knjige. Lev Tolstoj je to zmogel v dveh urah. Kot zgled jezika navajamo: „La viro dinas, ke la virino ne estas tiel fonta kiel li. Certe! Sed la ĉevalo estas pli fonta ol la homo; la elefanto trotante sur li pulvorigus lin. — Moŝ govori, daje žena slabejša kot on Gotovo! Toda konj je močnejši od človeka. Slon, hodeč po njem, ga zdrobi v prah.“ O priliki izpregovorimo še kaj več o tem jeziku v našem listu. Vse kaže, da se bomo prej ali slej morali seznaniti z njim.

„**Francoska akademija**“, slavni „nesmrtni“ zbor štirideseterih, kateri se po volitvi vedno izpopolnjuje, kadar izgubé kakega člana, je po smrti De Borniera izvolila dramatika Rostanda za akademika. Kakor znano, je akademija odklonila kandidaturu Zolovo zaradi nenravnosti njegovih spisov. To je dalo povod ostrim napadom na akademike, a jim vendar ni zmanjšalo veljave. Slovesno je akademija vzprejela Rostanda dne 4. junija po običajnem obredu. Novi akademik je najprej predaval o življenju in o zaslugah svojega prednika, naglašajoč pesniško vrednost De Bornierove „La file de Rolland“, in nato je predsednik de Vogüé slavil novega člana, kateri je dosegel največji uspeh s svojo dramo „Cyrano de Bergerac“. Rostand se je odvrnil od realizma in segel zopet nazaj k romanticizmu.

„**Laus vitae**.“ Pod tem naslovom je izdal italijanski pesnik Gabriele d' Annunzio veliko zbirko liričnih spevov, v katerih se najodločnejše bori za zmago starega poganstva nad krščanstvom. „Novi Italiji“ hoče pokazati pota „nove kulture.“ Mazzini že je pisal, da nastopa tretja doba, v kateri naj Italija gospoduje svetu. Prva doba je bilo starorimska, ko si je rimsko poganstvo podjarmilo svet. Druga doba je bila krščanska, ko je papeštvo zavladovalo civilizaciji. In tretja doba? D' Annunzio kliče zopet staro poganstvo, zbuja stare bogove in jih hoče z evangelijem materialističnega uživanja povzdigniti zopet na prestol. Stare Muze kliče k življenju in jim pridružuje še deseto Muzo, katéra naj odslej vlada. Ta bodi Energeia. Vse pridobitve nove dobe hoče ločiti od krščanstva in na njih podlagi osnovati novo poganstvo. S tem evangelijem bo baje Italija zopet zavladovala svetu, to bo:

il tuo trionfo, popol d' Italia,
sull' età nera, sull' età barbara,
su i mostri onde tu con serena
giustizia farai franche le genti.

To je vodilna misel D' Annunzиеva. Hotel je poleg Danteja, pesnika krščanskega modroslovja, postati